

سیمای هویت اجتماعی جوانان ایرانی

فرنگیس آلمال*

E-mail: farangis.almal@gmail.com

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۰/۲/۱۴

تاریخ دریافت: ۱۳۸۹/۱۱/۲۷

چکیده

معمای «هویت» در چند دهه گذشته تلاش‌های علمی صاحب‌نظران عرصه روان‌شناسی اجتماعی، جامعه‌شناسی، مطالعات فرهنگی، علوم سیاسی و روابط بین‌المللی را به خود مشغول کرده است. تحولات دهه‌های اخیر چه در زمینه‌های فرهنگی و چه در عرصه‌های ساختاری، به تعدد، تنوع و گاه تعارض منابع هویت‌ساز بسیاری از اقشار به‌ویژه جوانان و زنان منجر شده است.

دگرگونی‌های عرصه اقتصادی، افزایش فرصت‌های آموزشی و مشارکت‌های اجتماعی موجب تعدد گروه‌های اجتماعی، گسترش روابط اجتماعی و تعلقات گروهی و تکثر منابع هویت‌ساز شده است. تأثیر عمیق این فرایندها بر نهادهای جامعه و افزایش آگاهی‌های اجتماعی موجب کسب ارزش‌ها و نگرش‌های جدید و تغییر نقش‌های اجتماعی جوانان، زنان و مردان در جامعه شده است.

در چنین شرایطی مطالعه تأثیر عوامل نهادی و ساختاری تأثیرگذار از جمله خانواده، آموزش و اشتغال در قشرهای مختلف به‌ویژه جوانان چگونگی تأثیر این نهادها را بر هویت اجتماعی جوانان نمایان می‌سازد. مهم‌ترین سؤال‌ها در این رابطه عبارتند از:

عوامل مؤثر بر شکل‌گیری هویت اجتماعی جوانان ایرانی کدام است؟
کارگزاران جامعه‌پذیری چه تأثیری بر شکل‌گیری هویت اجتماعی جوانان ایرانی دارند؟

این پژوهش با استفاده از رویکرد کنش متقابل نمادین و روش پیمایشی و رگرسیون چندمتغیری درصدد پاسخگویی به سؤالات فوق است.

کلیدواژه‌ها: هویت فردی، هویت اجتماعی، جامعه‌پذیری، اعتماد اجتماعی، تعهد اجتماعی، ایران.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پژوهشگاه علوم انسانی

مقدمه

از دهه ۱۹۹۰م. به بعد مفهوم «هویت» به یکی از چارچوب‌های وحدت‌بخش مباحث روشنفکری تبدیل شده است. بحث آنتونی گیدنز دربارهٔ تجدد و خودشناسایی؛ تأکید پست مدرنیستی بر «تفاوت»؛ تلاش‌های فمینیستی برای شالوده‌شکنی قراردادهای اجتماعی مبتنی بر جنسیت و سردرگمی ناشی از احیاء ملی‌گرایی و قومیت‌گرایی به‌عنوان مناظره‌های مهم سیاسی؛ همگی دربرگیرندهٔ مباحثی دربارهٔ هویت هستند.

پیش از این تحولات، فرایند هویت‌یابی در جامعهٔ سنتی اغلب منفعلانه و مبتنی بر عوامل انتسابی بود که از طریق معیارهای سنت و نهادهای اجتماعی، دینی و سیاسی که نظام‌های معنایی مشخصی را تولید می‌کردند شکل می‌گرفت. اما به مرور با تغییر منابع هویت‌ساز و عرضهٔ انبوه منابع اجتماعی و فرهنگی هویت‌آفرین، توسعهٔ روابط اجتماعی و تعلقات گروهی و آزادی و استقلال نسبی نقش‌های خانوادگی و اجتماعی، فرایند هویت‌یابی صورتی فعالانه، اغلب آگاهانه و تأملی (بازاندیشانه) به خود گرفته است.

با توجه به رشد سریع جمعیت، حاشیه‌نشینی، گسترش امکانات ارتباطاتی، تراکم انسانی و تکثر فرهنگی در عرصهٔ اجتماعی و ارتباطی، به نظر می‌رسد در فرایند شکل‌گیری هویت اجتماعی شهروندان به‌ویژه جوانان و نوجوانان چالش‌هایی به وجود آید؛ هویتی که نه فقط متأثر از تعاملات گروه‌های اولیه و ثانویه، بلکه متأثر از ارتباطات جهانی و مجازی نیز خواهد بود.

هویت، شرط لازم زندگی اجتماعی است و ارتباط معنادار و مستمر افراد با یکدیگر و با جامعه بدون آن امکان‌پذیر نیست. راه حل نهایی غلبه بر چالش‌های ناشی از تغییرات هویتی، هویت‌یابی مستمر، بازتعریف و بازسازی هویت جامعه توسط افراد همان جامعه است.

چگونگی احساس تعلق و شیوه‌های پیوند به یک گروه اجتماعی، نهادهای دولتی و غیردولتی، سنت‌ها و باورهای فرهنگی و... همگی عواملی هستند که به نوعی در تبیین و انعکاس احساس تعلق و هویت اجتماعی مؤثر و سهمیم هستند. شناخت این فرایند و بررسی میزان تأثیر هر یک از عوامل مؤثر بر شکل‌گیری هویت اجتماعی موضوعی نسبتاً جدید است. به دلیل ظرفیت‌های هویت اجتماعی در حوزهٔ هویت فردی، بسیج سیاسی، هویت فرهنگی و تاریخی و رویارویی‌های شیوه‌های زندگی، خودآگاهی دربارهٔ هویت اجتماعی اهمیت خاصی می‌یابد.

گفتمان هویت

اگر پرسیده شود که منظور از هویت چیست، جز در منطق، روان‌شناسی اجتماعی و حقوق، پاسخ نسبتاً روشنی برای این پرسش وجود ندارد و مسئله عالم کنونی ما را تشکیل می‌دهد. هویت مفهومی تاریخی است که در طول زندگی بشر معنای آن تغییر کرده است.

در تحول تاریخی جامعه‌شناسی مکاتب مختلف جامعه‌شناسی به وجود آمده و رویکردهای مختلفی نسبت به بحث هویت مطرح شده که گفتمان هویت را شکل داده است.

اساساً در دوره نخست جامعه‌شناسی به علت ضرورت‌های تاریخی - سیاسی برای تشکیل واحدهای سیاسی دولت - ملت، اکثر مباحث، درباره هویت ملی طرح شده بود. اما در دوره دوم جامعه‌شناسی که از اواخر قرن ۲۰م. پدید آمد نظریه هویت ملی منسجم جای خود را به گفتمان‌های هویت و هویت‌های متفاوت و متکثر داد. این مرحله با افول هویت ملی همراه بود زیرا در اثر جنگ‌های جهانی، گذار از مراحل توسعه، شکست تفکر جهان‌وطنی چپ، و نیز جهانی شدن، این نظریه دچار بحران شد که از آن به «بحران تجدد» یاد می‌شود. تداوم حرکت تجدد حکم می‌کرد که تضعیف ساختار سیاسی ملت - دولت و اضمحلال ملی‌گرایی تئوریزه شود. در نتیجه سیاست تکثر هویتی و میدان دادن به هویت‌های متفاوت و غیر دولتی محوریت یافت و در نهایت «گفتمان هویت»، «گفتمان تفاوت» و «تکثرگرایی هویتی» را به وجود آورد (کچوئیان، ۱۳۸۴: ۳۵). نخستین پرسش این است که چگونه تصویر «من از خودم» و تصویر «دیگران از من» بر هم منطبق می‌شوند؟ این سؤال در سطح فردی یا شخصی یا حتی ملی، جهانی مطرح می‌باشد.

در منطق، هویت (ر.ک: دایره‌المعارف امریکانا، ۱۹۹۱) عینیت است، یعنی هر چیزی عیناً، خودش است و همان هست که هست و چیزی غیر خودش نیست. در جامعه‌شناسی تعیین هویت نسبی است و تابعی از شرایط اجتماعی می‌باشد (ر.ک: دایره‌المعارف علوم اجتماعی، ۱۹۷۲).

به نظر آلتوسر (۱۹۷۱م.) هویت روندی است که مردم خودشان را به‌عنوان یک هویت خاص تشخیص می‌دهند و فکر می‌کنند «آن» هستند. این روند به‌صورت خودآگاه یا ناخودآگاه در ساختارهای اجتماعی شکل می‌گیرد (وودوارد، ۲۰۰۲: ۲۱).

بررسی روند تاریخی نظریه‌های هویت، اهمیت گروه‌های اجتماعی برای فرد را آشکار می‌سازد و سیر تغییر مفهوم هویت فردی به مفهوم هویت جمعی و پس از مدتی به مفهوم هویت اجتماعی را نشان می‌دهد.

بررسی مقایسه‌ای نظریه‌های هویت و هویت اجتماعی

جان ا. استس و پیتز جی. برک در مقالهٔ مبسوطی در سال ۲۰۰۰م. به بررسی و مقایسهٔ نظریه‌های هویت و هویت اجتماعی پرداختند. به نظر آنها این دو نوع نظریه بسیار به هم نزدیک بوده و هم‌پوشانی دارند و در یک نظریهٔ کامل از هویت باید نقش فرد و گروه توأمان در نظر گرفته شود (استس و برک، ۲۰۰۰: ۲۲۴).

سؤالی که در این رابطه مطرح می‌شود این است که چگونه می‌توان «هویت اجتماعی» را تعریف کرد؟

در پاسخ باید گفت به طور کلی دو ادراک از هویت اجتماعی در جوامع غربی (و شاید دیگر جوامع) رایج است:

در ادراک اول فرض این است که هویت فردی و جمعی از نظر کیفی تفاوت دارند. این فرض مبتنی بر یک اصل بدیهی بنیادی است که می‌گوید اشیایی انضمامی وجود دارند که افراد نامیده می‌شوند و در مقابل آن چیز انتزاعی دیگری وجود دارد که به آن «جامعه» می‌گویند. این هستی‌شناسی که به شدت مورد انتقاد واقع شده است، مرجعیت مداوم جامعه‌شناختی خود را از سنت دورکهایم و طیف گوناگون دیدگاه اثبات‌گرایانه کسب کرده است. الگوی برخاسته از این هستی‌شناسی بر این فرض است که یکی از دیگری مهم‌تر است و امر کلان‌تر به امر خردتر تعیین می‌بخشد (جنکینز، ۱۳۸۱: ۲۴).

در ادراک دوم، هویت اجتماعی چنان به حساب می‌آید که موجودیت آن کمتر از هویت فردی مشکل‌آفرین باشد؛ یعنی هویت‌های اجتماعی به سبب استحکام بیشتر، واجد انعطاف‌پذیری بیشتری نیز هستند. طبق این دیدگاه شخصیت فردی آسیب‌پذیر، از نظر تاریخی و فرهنگی اتفاقی، از نظر اجتماعی تعیین شده و در خود متزلزل است. از نظر تاریخی هویت‌های اجتماعی، ماندگار و اشخاص، بازیگرانی گذرا بر صحنهٔ تاریخ هستند. یعنی رفتار فردی با رجوع به گروهی که فرد عضو آن است توجیه می‌شود. در این روایت هستی‌شناختی، شخص و فرد در مقیاس با جامعه شأن ممتازی می‌یابد و داده‌هایی پذیرفتنی است که گزاره‌هایی دربارهٔ افراد و گروه‌های افراد باشد (جنکینز، ۱۳۸۱: ۲۶).

رویکرد نظری کنش متقابل نمادین که توسط مید، بلومر و گافمن مطرح شده بود

توسط مک کال، سیمونز، باتلر، بکر و جنکینز گسترش یافت و توانست نحوه تأثیرگذاری عوامل ساختاری از جمله قدرت، رسانه، و... را بر تکوین هویت توضیح داده و ارتباط میان شرایط اجتماعی، فرهنگی و سیاسی را با شکل‌گیری هویت‌های متکثر؛ تنوع هویتی؛ ماهیت چند مرکزی هویت‌ها و فرایند شکل‌گیری هویت اجتماعی دوران معاصر بیان و تشریح کند.

در کارهای تاجفل و ترنر (۱۹۸۶) هویت اجتماعی عبارت است از: درک فرد مبنی بر اینکه متعلق به گروه‌های اجتماعی معین می‌باشد و این تعلق با اهمیت دادن احساس و ارزش به عضویت گروهی خود همراه است (عالمی، ۱۳۸۰: ۴۵). از نظر ترنر هنگامی که یک هویت فعال می‌شود گروه خودی را بهتر ارزیابی می‌کند و در مرتبه بالاتر قرار می‌دهد و برجستگی هویت پیش می‌آید. عواملی نیز موجب برجستگی هویت می‌شود که عبارتند از: نیاز به عزت نفس، انگیزه عزت نفس جمعی، انگیزه خودآگاهی، انگیزه خودسازی، انگیزه مؤثر بودن خود، انگیزه کاهش ابهام و انگیزه خود تنظیمی.

مهم‌ترین ویژگی‌های نظریه هویت اجتماعی به شرح ذیل است:

۱. شکل‌گیری هویت فردی در فرایند اجتماعی شدن ریشه دارد. فهم پس‌پایانه‌ای از یادگیری در نوزادی و کودکی مجال می‌دهد که پیشرفت شناخت و تطور هویت در اجتماعی شدن اولیه جای داده شوند. هویت‌های اولیه تثبیت شده مانند خویشی، انسان بودن، جنسیت در مراحل بعدی زندگی پایدارتر از هویت‌های دیگر هستند.

۲. تأکید شخص بر هویت خود کافی نیست، اشخاصی هم که با آنها سروکار داریم باید آن هویت را معتبر بدانند. یعنی هویت اجتماعی در قالب عمل اجتماعی تجسم می‌یابد.

۳. آیا الگوی تصمیم‌گیری آگاهانه برای فهم رفتار انسانی مناسب است؟ به طور مشروط بله.

ماخود را می‌شناسیم و تصویر عمومی دیگران را نیز می‌شناسیم و توسط آنها شناخته می‌شویم که به آن فرایند درونی کردن هویت می‌گویند.

۴. هویت گروهی در تعامل با دیگران و در حدود و ثغور گروه ساخته می‌شود.

۵. نهادها نیز در تعیین هویت نقش دارند، آنها الگوهای جا افتاده عمل هستند که براساس سلسله مراتب، مرجع رده‌بندی اجتماعی هویت‌های فردی و جمعی هستند.

۶. ذهن و خوب‌شدن فرهنگی و اجتماعی هستند و در درون و میان افراد عمل می‌کنند به سه معنا:

الف) خود را در مقایسه با دیگران می‌شناسیم و این یک فرایند است.
 ب) این فرایند در سراسر زندگی ما و در حین آن‌که هویت‌های فردی ما (و ذهن‌های ما) سازگار شوند و تغییر می‌کنند، ادامه می‌یابد. فرد خود را به روش ویژه به دیگران عرضه می‌کند، مورد پذیرش قرار می‌گیرد و از دید دیگران به بخشی از هویت شخصی تبدیل می‌شود. پاسخ‌های دیگران به او بازخورد می‌شود که به طور بازتابی در خودشناسایی شخص جای می‌گیرند.
 پ) عرضه کردن و شرح دادن خود شناسایی به عوامل بسیاری در محیط معطوف می‌شود: خانواده، همسر، دوستان، کارکنان و... این که با چه کسی چه رابطه‌ای داریم مبین چیزی درباره‌ی من است.

۷. مردم تنها منابع برونی نیستند که من می‌توانم برای تأثیرگذار شدن بر هویت خود به کار بگیرم؛ لباس، اعمال مذهبی، خانه، موسیقی، اتومبیل، دوچرخه و... یعنی خود به طور کلی فردی و فی‌نفسه اجتماعی است و برای ساختن محتوای خویش به محیط اجتماعی خارجی مردم و اشیاء روی می‌آورد (جنکینز، ۱۳۸۱: ۸۹).
 سؤالی که مطرح می‌شود این است که چگونه فرد به همنوایی و سازگاری با هنجارهای اجتماعی هدایت می‌شود و چگونه فرمان فرهنگ و شیوه زندگی تحمیلی آن‌را به جان می‌خرد، ارزش‌های محیط خود را می‌پذیرد و با «ما» یکی می‌شود؟
 پاسخ در سازوکارهای روانی و اجتماعی تکوین شخصیت انسانی و در روند یادگیری اجتماعی و درونی کردن ارزش‌ها و هنجارها یعنی فرایند جامعه‌پذیری نهفته است. بنابراین فرایند اجتماعی شدن اهمیت ویژه‌ای در شکل‌گیری هویت اجتماعی دارد.
 اجتماعی‌شدن فرایندی است که طی آن فرد خود را با محیط اجتماعی و فرهنگی پیرامون سازگار کرده و به رفتار خود جهت می‌بخشد. شخص از بدو تولد در مجموعه‌ای از ارزش‌ها و شیوه‌های رفتاری اطراف خود قرار گرفته و به تدریج آنها را از آن خویش می‌سازد و این فرایند تا آخر عمر فرد به‌طور مستمر او را تحت تأثیر خود قرار می‌دهد.

جامعه‌پذیری از طریق عوامل خانواده، همسالان، مدرسه، وسایل ارتباط جمعی و سازمان‌ها صورت می‌پذیرد. هر انسانی با شخصیت خاص خویش به فرایند جامعه‌پذیری پاسخ می‌دهد و در عین حال هم‌شکلی کافی برای کنش متقابل معنی‌دار

به وجود می‌آید. بنابراین ادراک فرد از هویت اجتماعی خود و سطح کیفی کار؛ قضاوت او درباره خود و چگونگی عمل؛ انگیزه برای پیشرفت و حل مشکلات؛ سطح آرزوها؛ طرز تلقی از مدرسه؛ معلمان و جامعه؛ احساس او درباره شایستگی و توانایی غلبه بر مشکلات و کنترل محیط، همگی به واقعیت اجتماعی و فرایندهای مقایسه اجتماعی بستگی پیدا می‌کند (مجله رشد آموزش علوم اجتماعی: ۱۳۷۲).

پیشینه تجربی

جدول شماره ۱: مقایسه مهم‌ترین پژوهش‌های تجربی غیر ایرانی برای سنجش هویت اجتماعی (مأخذ: حاجیانی، ۱۳۸۷)

شخص‌ها	کشور	سال	محققان	
وابستگی نهادی: دل‌بستگی ملی: تعصب به زندگی در سوئیس	سوئیس	۲۰۰۲	توماس کریشین و آکساندر اچ ترشل (Tershel)	۱
تفاوت دو بعد Ethic و Emic	ژاپن	۲۰۰۲	مینورو کاراساوا (Carasawa)	۲
تفکیک ملی‌گرایی از میهن‌پرستی (هویت ملی)	امریکا	۲۰۰۴	ماریلین بروور و کوشینگ لی کوئینگ (Brewer)	۳
میهن‌پرستی به‌عنوان وفاداری	نروژ	۱۹۹۵	کریستیانس (Christians)	۴
تفکیک دو بعد غرور ملی:	انگلیس	۲۰۰۵	روتی، لیونز و کریسو چو (Rothi)	۵
سه مدل هویت ملی (از اسمیت و کلاس)	ژاپن	۱۹۹۹	لین پارمنتر (Lynne parmenter)	۶
توسعه مقیاس خود ارزیابی جمعی در سطح ملی با پنج بُعد	آلمان	۱۹۹۹	ولادیمیر لی و میشل دیلی (Diehl - lili)	۷
تأکید بر سازه‌گرایی هویت یونانی و ترکیبی بودن آن	یونان	۲۰۰۴	ماریا زیتودو (Zenitidou)	۸
تمرکز بر هویت فرهنگی و عناصر اصلی آن در جامعه امارات	امارت متحده عربی	۲۰۰۵	آمبر هاگ (Amber Haque)	۹
مقیاس میهن‌پرستی	امریکا	۱۹۲۰	ترستون (Thurestane)	۱۰
تعصب و غرور ملی	۲۳ کشور جهان	۲۰۰۶	تام.دیلو. اسمیت و سخو کیم (Seokh.Kim - Tom.W.Smith)	۱۱

جدول شماره ۲: مقایسه مهم‌ترین پژوهش‌های تجربی ایرانی برای سنجش هویت اجتماعی

متغیرها و شاخص‌ها	سال	عنوان	
متغیر مستقل: آموزش رسمی و غیررسمی شخصیت فردی و عوامل جامعه‌پذیر. متغیر وابسته: مشارکت فرهنگی، اعتماد اجتماعی، حمایت اجتماعی	۱۳۷۵	بررسی عوامل مؤثر بر هویت فرهنگی دانش‌آموزان دبیرستان شهر تهران. آمال	۱
بررسی انواع هویت فردی، مذهبی، قومی، ملی	۱۳۸۶	تعیین نوع هویت در نوجوانان ایرانی پیمایش ملی. دارابی	۲
بررسی هویت در سه بعد قومی، مذهبی، ملی	۱۳۸۵-۱۳۸۴	بررسی الگوهای هویتی جوانان. پیمایش ملی. وزارت کشور	۳
بررسی رابطه عناصر نمادین هویت ملی، احساس تعهد به هویت قومی و ملی	۱۳۸۰	هویت قومی و رابطه آن با هویت جامعه‌ای. چلبی.	۴
متغیر مستقل: موقعیت ساختاری متغیر وابسته: شاخص‌های سبک زندگی (مدرن و سستی)	۱۳۸۱	سبک زندگی و هویت اجتماعی. چاووشیان.	۵
نظرسنجی درباره انسجام اجتماعی	۱۳۸۴	فرا تحلیل داده‌های پیمایش ملی انسجام اجتماعی. وزارت کشور	۶
طی دو مرحله تحقیقاتی. اندازه‌گیری نگرش‌ها و ارزش‌ها در سه سطح خانوادگی، قومی و ملی	۱۳۸۲-۱۳۷۹	نگرش‌ها و ارزش‌های ایرانیان. پیمایش ملی. وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی	۷
بررسی رابطه غرور ملی و افسردگی و جنسیت بین جوانان ۱۵-۲۰ سال	۱۳۸۲	رابطه غرور ملی، اضطراب، افسردگی و جنسیت. مجتهدی و مظاهر	۸
بین امنیت خانواده و اعتماد متقابل همبستگی معنی‌دار است تفاوت جنسیتی معنی‌دار نیست.	۱۳۸۳	بررسی رابطه اعتماد متقابل و جنسیت. پیمایش ملی. کمالی و ارمکی.	۹
بررسی تأثیر شخصیت فردی و عوامل ساختاری بر هویت اجتماعی	۱۳۸۶	زنان و بازتعریف هویت اجتماعی. رفعت‌جاه و ساروخانی.	۱۰
بررسی رابطه بین استفاده از فضای سایبرنتیک و سطوح هویت اجتماعی. با استفاده از روش شبه آزمایشی.	۱۳۸۱	تأثیر فضای سایبرنتیک بر هویت اجتماعی. دوران. تحقیق میدانی	۱۱

۱۲	تحلیل جامعه‌شناختی هویت ملی، پیمایش ملی. حاجیانی.	۱۳۸۷	بررسی ابعاد اجتماعی، تاریخی، جغرافیایی، سیاسی و دینی هویت اجتماعی در سطوح قومی و ملی.
۱۳	وضعیت نگرش جوانان ایرانی. پیمایش ملی. سازمان ملی جوانان.	۱۳۸۰	بررسی ابعاد شناختی، عاطفی، رفتاری هویت ملی جوانان.
۱۴	اعتماد اجتماعی. مجموعه مقالات. مرکز تحقیقات استراتژیک.	۱۳۸۷	بررسی مفهوم و انواع اعتماد اجتماعی، نقش خانواده و سازمان‌های غیردولتی بر ایجاد اعتماد اجتماعی.
۱۵	تعیین و سنجش مؤلفه‌های هویت ایرانی. ابوالحسنی.	۱۳۸۸	بررسی تأثیر هویت اجتماعی بر اساس مراتب همبستگی اجتماعی نسبت به خانواده، محله، قوم، ملت، امت و جهان.

مجموعه پژوهش‌های داخلی در زمینه هویت اجتماعی نشان می‌دهد که اکثر این پژوهش‌ها طی سال‌های اخیر انجام شده و به نسبت جدید هستند. تعدادی از این پژوهش‌ها در سطح یک شهر انجام شده و برخی از ابعاد هویت اجتماعی را بررسی کرده‌اند.

تعدادی از این پژوهش‌ها در سطح ملی انجام شده و ابعاد اجتماعی، تاریخی، جغرافیایی، سیاسی، دینی، فرهنگی و زبانی هویت را مورد بررسی قرار داده‌اند. به‌عنوان نمونه پژوهش ملی حاجیانی نشان می‌دهد بعد اجتماعی و سیاسی دارای بیشترین چالش‌ها و بعد فرهنگی و سرزمینی دارای کمترین چالش‌ها بوده است (۱۳۸۷). عباس کاظمی به همراه مهدی فرجی در طرحی ملی سنجش‌های دینداری را مورد بررسی و تأکید قرار داده‌اند (۱۳۸۶). تعدادی از پژوهش‌ها به بررسی رابطه هویت ملی و هویت قومی و تنوع آن پرداخته‌اند. ابوالحسنی، هویت اجتماعی را بر اساس مراتب همبستگی اجتماعی نسبت به خانواده، محله، منطقه، قوم، ملت، امت و جهان تقسیم‌بندی کرده و بخشی از مؤلفه‌ها و شاخص‌های هویت اجتماعی ملی و فرهنگی را مورد پیمایش قرار داده است (۱۳۸۸).

پژوهش‌های پیمایشی با رویکردهای مختلفی انجام شده‌اند و به همین دلیل معنا و مؤلفه‌های هویت، متفاوت و نتایج پژوهش‌ها نیز گاهی متفاوت شده است. برخی از این پژوهش‌ها نیز پشتوانه مفهومی و نظری قوی نداشته‌اند. تعدادی از پژوهش‌ها نیز نگاه تقلیل‌گرایانه به مقوله هویت داشته، همه لایه‌ها و ابعاد آن را در نظر نگرفته‌اند و علی‌رغم سیالیت، متغیر و نسبی بودن مفهوم هویت اجتماعی، آن‌را از منظری تاریخی و ثابت بررسی کرده‌اند که ممکن است از نظر کنشگران امروزی مؤلفه‌ای هویتی قلمداد

نشوند. بنابراین ضرورت دارد در پژوهشی مشخص شود چه عواملی بر شکل‌گیری هویت اجتماعی جوانان مؤثر است و جوانان امروز هویت اجتماعی خود را چگونه تعریف می‌کنند.

حجم وسیع پژوهش‌های انجام شده در ایران و خارج از ایران در حوزه مفاهیم، ابعاد و انواع هویت اجتماعی، این امکان را فراهم می‌آورد که بتوان به ابعاد مختلف و فرایند شکل‌گیری و محتوای هویت اجتماعی توجه داشت و تأثیر کارگزاران جامعه‌پذیری و شخصیت فردی را بر شکل‌گیری و محتوای هویت اجتماعی مورد بررسی قرار داد.

به هنگام تعریف هویت اجتماعی باید موضوع آنرا از شکل‌های بروز آن تفکیک کرد. موضوع آن ممکن است فرد، گروه، جامعه، هم‌نوع، سازمان و... باشد؛ اما شکل‌های آن ممکن است به صورت علاقه به جامعه، مشارکت فعال در امور اجتماعی و سیاسی، احساس علاقه و افتخار به کشور خود و ترجیح آن به سایر کشورها باشد.

فرضیه‌های پژوهش

۱. بین پایگاه اقتصادی - اجتماعی خانواده با هویت اجتماعی جوانان رابطه معناداری وجود دارد.
۲. بین گروه همسالان و دوستان و هویت اجتماعی جوانان رابطه معناداری وجود دارد.
۳. بین آموزش‌های رسمی و غیررسمی در نظام آموزشی و شکل‌گیری هویت اجتماعی جوانان رابطه معناداری وجود دارد.
۴. بین نحوه گذران اوقات فراغت و هویت اجتماعی جوانان رابطه معناداری وجود دارد.
۵. بین جنسیت و هویت اجتماعی رابطه معناداری وجود دارد.

روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش پیمایشی است که با دو هدف توصیف و تبیین انجام می‌شود. در این روش با بررسی نمونه معرف از جامعه آماری، تصویری از وضعیت و روابط بین متغیرها در جامعه آماری حاصل می‌شود. واحد و سطح تحلیل «فرد» است و جامعه آماری شامل جوانان ۱۵-۲۹ ساله شهری و روستایی ساکن در ۳۰ استان کشور طبق سرشماری سال ۱۳۸۵ می‌باشد.

برای انجام پژوهش از روش نمونه‌گیری چندمرحله‌ای استفاده شده است. در ابتدا استان‌ها از حیث متغیرهای تأثیرگذار مانند جمعیت، نژاد، زبان و مذهب، سطح توسعه اقتصادی و اجتماعی و مشابهت ارزشی خوشه‌بندی شدند و از هر خوشه از استان‌های همگن یک استان با توجه به متغیرهای فوق انتخاب شد. برای تعیین حجم نمونه نیز از روش مطابق نسبی استفاده شد.

جدول شماره ۳: حجم نمونه پژوهشی

استان	حجم نمونه	نسبت هر استان به حجم نمونه	درصد زن در هر استان	درصد مرد در هر استان
تهران	۷۰۰	۰/۴۱	۴۹/۷	۵۰/۳
خراسان رضوی	۲۰۰	۰/۱۲	۳۹/۵	۶۰/۵
کردستان	۱۰۰	۰/۰۶	۳۴	۶۶
خوزستان	۲۰۰	۰/۱۲	۵۳/۵	۴۶/۵
سیستان	۱۰۰	۰/۰۶	۳۸	۶۲
فارس	۲۰۰	۰/۱۲	۵۲	۴۸
آذربایجان شرقی	۲۰۰	۰/۱۲	۵۳	۴۷

توزیع نمونه براساس نقشه بانک اطلاعاتی مرکز آمار ایران انجام شد و کلیه اطلاعات مربوط به تعداد خانوار ساکن در هر بلوک و تعداد زن و مرد ساکن در هر بلوک منطبق با نقشه‌های مذکور بوده است.

توزیع پرسشنامه در هر بلوک با استفاده از نمونه‌گیری نظام‌مند انجام شد. بر این اساس ابتدا تعداد خانوارهای هر بلوک بر عدد ۱۰ تقسیم شد و عدد فاصله‌ای به دست آمد که مبنای نمونه‌گیری انتخاب شد و به همراه نقشه به پرسشگران داده شد تا اطلاعات مورد نیاز جمع‌آوری شود.

اطلاعات این پژوهش طی دو ماه در پایان سال ۸۸ و آغاز سال ۸۹ گردآوری شد.

فنون آماری

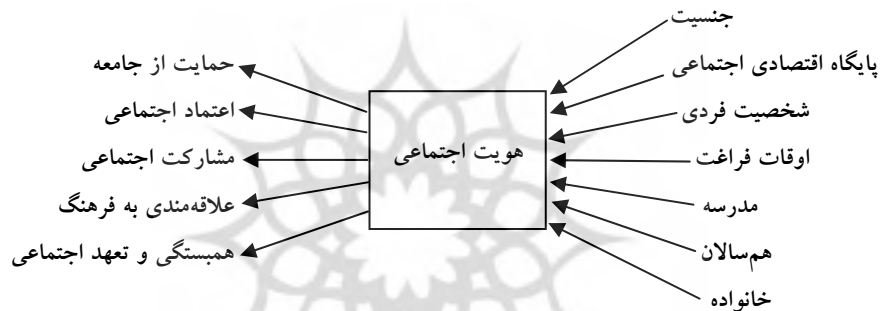
برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از برنامه SPSS، تحلیل عامل و رگرسیون چند متغیره و از طیف لیکرت نیز برای تعیین میزان هویت اجتماعی استفاده شد.

جهت تعیین دقیق عوامل مؤثر بر هویت اجتماعی، ابتدا همبستگی بین متغیرها بررسی شد و پس از حذف شاخص‌هایی که با سایر متغیرها همبستگی نداشتند، تحلیل عامل و پس از آن رگرسیون چند متغیری صورت گرفت و عوامل تأثیرگذار نهایی تعیین شدند. در ادامه نیز با دسته‌بندی این عوامل و تحلیل مسیر، ضرایب عوامل تأثیرگذار بر شکل‌گیری هویت اجتماعی مشخص شدند.

تنظیم پرسش‌نامه بر اساس فرایند مفهوم‌سازی متغیرها و با استفاده از شاخص‌های مرتبط در پژوهش پیشین بوده است. روایی و اعتبار آن هم براساس همبستگی بررسی و پس از تست مقدماتی و رفع اشکالات در سطح استان‌های معین توزیع شد. در هر استان از پرسشگرانی استفاده شد که با زبان و لهجه مردم آن استان آشنا باشند.

تعریف نظری متغیر وابسته

هویت اجتماعی: عبارت است از احساس تعلق جوانان به جامعه بر مبنای ارزش‌ها و هنجارهای مشترک بین مردم به گونه‌ای که اعضای جامعه را از سایر جوامع متمایز کند بر این اساس جوانان به نسبت تعهد و همبستگی به جامعه در امور مختلف اجتماعی مشارکت کرده، از عضویت خود احساس رضایت دارند، به ارزش‌ها و هنجارهای گروه اعتماد داشته و از حریم آن دفاع می‌کنند.

تعریف عملیاتی

شکل‌های بروز هویت اجتماعی را می‌توان با پنج شاخص عمده بررسی کرد:
 ۱. حمایت از جامعه: ^۱ وجه مشخصه آن حمایت از کشور و جامعه در برابر خطراتی است که آن را تهدید می‌کند (ر.ک: بیرو، ۱۳۷۰).

1. Protection

۲. اعتماد اجتماعی: عبارت است از اطمینان و باور به دیگران که ابعاد فردی، گروهی و اجتماعی دارد (ر.ک: صالحی، ۱۳۸۷).
۳. علاقه‌مندی به سرزمین ملی: احساس علاقه به سرزمین، فرهنگ و نمادهای فرهنگی
۴. مشارکت در کنش‌های اجتماعی: مشارکت فعال و داوطلبانه افراد در فعالیت‌های اجتماعی است (ر.ک: بیرو: ۱۳۷۰)، که ابعاد سیاسی، اجتماعی و فرهنگی آن مورد توجه می‌باشد.
۵. احساس تعهد و مسئولیت متقابل: بین چند نفر یا گروه که از آگاهی و اراده برخوردار هستند و بین حیات و منافع آنها وابستگی متقابل وجود دارد (بیرو، ۱۳۷۰: ۴۰۰).

جدول شماره ۴: فرایند مفهوم‌سازی و شاخص‌سازی متغیر وابسته

ردیف	متغیر وابسته	شاخص‌ها
۱	حمایت از جامعه	کمک به محرومان، افتخار به کشور، حفظ کشور در جنگ، ترجیح کشور خود به سایر کشورها
۲	اعتماد و خود باوری	ترجیح منافع جمعی بر منافع فردی، اعتماد به توانایی مردم در حل مشکلات، اعتماد به امکانات کشور، امید به آینده بهتر، اظهار نظر درباره قانون اساسی
۳	علاقه‌مندی به سرزمین ملی	دفاع از کشور در مقابل تهدید، احترام به سرود و پرچم ملی، علاقه به تاریخ کشور
۴	مشارکت در کنش‌های اجتماعی	کنش اجتماعی، کنش سیاسی، کنش دینی
۵	احساس تعهد و مسئولیت متقابل	آشنایی با مشکلات مردم، کمک به حل مشکلات مردم

1. Trust

2. National belonging

3. Participation

4. Commitment, Solidarity

جدول شماره ۵: فرایند مفهوم‌سازی و شاخص‌سازی متغیر مستقل: هویت فردی
و عوامل جامعه‌پذیری

شاخص‌ها	متغیر مستقل	ردیف
دختر، پسر	جنسیت	۱
شغل والدین، تحصیلات والدین	پایگاه اقتصادی اجتماعی	۲
درآمد خانواده، مالکیت خانواده	خانواده	۳
اعتماد به خانواده، اعتماد به دیگران، اعتماد فردی	شخصیت فردی	۴
سیاسی، اجتماعی، دینی	مشارکت اجتماعی خانواده	۵
ارتباط با دوستان، حل مشکل دوستان	همسالان	۶
آموزش رسمی، آموزش غیر رسمی، وسایل ارتباط جمعی	نظام آموزشی	۷
ورزش، کاربری اینترنت	اوقات فراغت	

تحلیل عوامل نتایج حاصل از تحلیل عوامل شاخص‌های متغیر هویت اجتماعی بیانگر آن است که سازه‌های جدید با سازه‌های قبلی کمی تفاوت دارد. مشارکت اجتماعی و علاقه‌مندی به سرزمین ملی نخستین دسته از عوامل و حمایت از جامعه، اعتماد اجتماعی، رضایتمندی، مشارکت دینی، تعهد اجتماعی، مشارکت سیاسی و مشارکت اقتصادی اجتماعی، مجموعه عوامل بعدی هستند که به ترتیب تشکیل‌دهنده متغیر وابسته می‌باشند.

جدول شماره ۶: روایی متغیرهای مستقل براساس آلفای کرونباخ

مقدار آلفای کرونباخ	متغیرها
۰/۸۲۱	مشارکت اقتصادی اجتماعی خانواده
۰/۸۴۷	شخصیت فردی
۰/۹۳۴	مشارکت سیاسی خانواده
۰/۷۴۶	ارتباط با گروه همسالان
۰/۷۰۲	آموزش رسمی و مشارکت دینی خانواده
۰/۶۵۲	آموزش غیررسمی
---	اعتماد به همسالان

جدول شماره ۷: روایی متغیر وابسته براساس آلفای کرونباخ

مقدار آلفای کرونباخ	متغیرها
۰/۷۷۱	مشارکت اجتماعی و علاقه‌مندی به سرزمین ملی
۰/۷۲۴	حمایت از جامعه
۰/۶۶۳	اعتماد اجتماعی
۰/۶۸۷	رضایت از زندگی
۰/۷۱۸	مشارکت دینی
۰/۷۰۲	احساس تعهد و مسئولیت
---	افتخار به کشور
۰/۶۵۳	مشارکت سیاسی
---	امید به آینده
۰/۶۴۳	کمک به دیگران
۰/۷۰۱	هویت اجتماعی

آزمون فرضیه‌ها

برای بررسی وجود رابطه بین دو متغیر و بررسی فرضیه‌ها از آماره کای اسکوتر و برای تعیین چگونگی و شدت رابطه از آماره‌های متناسب هم‌چون ضریب همبستگی پیرسون و آزمون t استفاده شد.

۱- بین آموزش و مشارکت دینی خانواده و هویت اجتماعی جوانان رابطه معناداری وجود دارد.

جدول شماره ۸: بررسی رابطه بین آموزش و مشارکت دینی خانواده با هویت اجتماعی جوانان

کل		سطح بالا	سطح متوسط	سطح پایین	آموزش و مشارکت دینی خانواده هویت اجتماعی	
۷۰۹ ٪۴۲/۳		٪۳۹/۱	٪۵۹/۵	٪۵۲/۶	سطح متوسط	
۹۶۸ ٪۵۷/۷		٪۶۰/۹	٪۴۰/۵	٪۴۷/۴	سطح بالا	
۱۶۷۷ ۱۰۰		۱۳۹۳ ۱۰۰	۲۲۷ ۱۰۰	۵۷ ۱۰۰	کل	
مرد		زن	روستا	شهر	کل	جامعه
وجود رابطه		وجود رابطه	عدم وجود رابطه	وجود رابطه	وجود رابطه	نتیجه آزمون کای اسکوئر
۰/۱۹۴		۰/۲۲۶	---	۰/۲۱۹	۰/۲۰۹	همبستگی پیرسون
۰		۰	---	۰	۰	سطح معناداری (sig)

به طور کلی و در جامعه شهری و هم‌چنین در بین زنان و مردان، بین آموزش و مشارکت دینی خانواده جوانان و هویت اجتماعی آنان رابطه به نسبت متوسط، مثبت و معناداری در سطح اطمینان ۹۹ درصد وجود دارد. به طوری که هر چه میزان آموزش و مشارکت دینی خانواده جوانان بیشتر باشد سطح هویت اجتماعی آنان نیز بالاتر خواهد بود. اما در جامعه روستایی رابطه معناداری بین دو متغیر فوق مشاهده نشد.

۲- بین مشارکت اجتماعی - اقتصادی خانواده و هویت اجتماعی جوانان رابطه معناداری وجود دارد.

جدول شماره ۹: بررسی رابطه بین مشارکت اجتماعی - اقتصادی خانواده با هویت اجتماعی جوانان

کل		سطح بالا	سطح متوسط	سطح پایین	مشارکت اجتماعی - اقتصادی خانواده	
					هویت اجتماعی	
۵۹۷ ٪۴۶/۹		٪۳۶/۲	٪۵۳/۱	٪۴۶/۱	سطح متوسط	
۶۷۵ ٪۵۳/۱		٪۳۶/۸	٪۴۶/۹	٪۵۳/۹	سطح بالا	
۱۲۷۲ ۱۰۰		۳۸۱ ۱۰۰	۶۸۷ ۱۰۰	۲۰۴ ۱۰۰	کل	
مرد		زن	روستا	شهر	کل	جامعه
						آماره
وجود رابطه		وجود رابطه	عدم وجود رابطه	وجود رابطه	وجود رابطه	نتیجه آزمون کای اسکوئر
۰/۰۸۴		۰/۰۸۲	---	۰/۰۶۷	۰/۰۵۷	همبستگی پیرسون
۰/۰۳۰		۰/۰۴۵	---	۰/۰۳۱	۰/۰۴۳	سطح معناداری (sig)

به طور کلی و در جامعه شهری و هم‌چنین در بین زنان و مردان، میان مشارکت اجتماعی - اقتصادی خانواده جوانان و هویت اجتماعی آنان رابطه ضعیف، مثبت و معناداری در سطح اطمینان ۹۵ درصد وجود دارد. به طوری که هر چه میزان مشارکت اجتماعی - اقتصادی خانواده جوانان بیشتر باشد سطح هویت اجتماعی آنان نیز بالاتر خواهد بود. اما در جامعه روستایی رابطه معناداری بین دو متغیر فوق مشاهده نشد.

۳- بین مشارکت سیاسی خانواده و هویت اجتماعی جوانان رابطه معناداری وجود دارد.

جدول شماره ۱۰: بررسی رابطه بین مشارکت سیاسی خانواده با هویت اجتماعی جوانان

مشارکت سیاسی خانواده		سطح پایین	سطح متوسط	سطح بالا	کل	
سطح متوسط		٪۴۸/۹	٪۴۷/۸	٪۳۹/۱	۶۴۸ ٪۴۵/۳	
سطح بالا		٪۵۱/۱	٪۵۲/۲	٪۶۰/۹	۷۸۲ ٪۵۴/۴	
کل		۳۵۲ ۱۰۰	۶۲۵ ۱۰۰	۴۵۳ ۱۰۰	۱۴۳۰ ۱۰۰	
آماره		کل	شهر	روستا	زن	مرد
نتیجه آزمون کای اسکوتر		وجود رابطه	وجود رابطه	عدم وجود رابطه	وجود رابطه	وجود رابطه
همبستگی پیرسون		۰/۰۹۵	۰/۱۰۳	---	۰/۱۱۴	۰/۰۷۷
سطح معناداری (sig)		۰	۰	---	۰/۰۰۳	۰/۰۳۷

در جامعه شهری و هم‌چنین در بین زنان و مردان، میان مشارکت سیاسی جوانان و هویت اجتماعی آنان رابطه به نسبت ضعیف، مثبت و معناداری در سطح اطمینان ۹۹ درصد^۱ وجود دارد. به طوری که هر چه میزان مشارکت سیاسی جوانان بیشتر باشد سطح هویت اجتماعی آنان نیز بالاتر خواهد بود. اما در جامعه روستایی رابطه معناداری بین دو متغیر فوق مشاهده نشد.

۱. معناداری در بین مردان در سطح اطمینان ۹۵ درصد می‌باشد.

۴- بین میزان ارتباط با همسالان و هویت اجتماعی جوانان رابطه معناداری وجود دارد.

جدول شماره ۱۱: بررسی رابطه بین میزان ارتباط با همسالان و هویت اجتماعی جوانان

کل		ارتباط با همسالان			هویت اجتماعی
		سطح بالا	سطح متوسط	سطح پایین	
۱	٪۰/۱	٪۰	٪۰/۱	٪۰	سطح پایین
۷۱۴	٪۴۲/۲	٪۶۰/۵	٪۴۱/۶	٪۴۳/۳	سطح متوسط
۹۷۵	٪۵۷/۷	٪۳۹/۵	٪۵۸/۴	٪۵۶/۷	سطح بالا
۱۶۹۰	۱۰۰	۴۳	۱۴۵۳	۱۹۴	کل
		۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	
مرد		زن		کل	جامعه
آماره					
عدم وجود رابطه	عدم وجود رابطه	عدم وجود رابطه	عدم وجود رابطه	عدم وجود رابطه	نتیجه آزمون کای اسکوتر
---	---	---	---	---	همبستگی پیرسون
---	---	---	---	---	سطح معناداری (sig)

بین ارتباط جوانان با گروه همسالان و هویت اجتماعی آنان رابطه معناداری در سطح اطمینان ۹۵ درصد وجود ندارد. هم چنین در جامعه شهری و روستایی و در بین زنان و مردان نیز رابطه معناداری مشاهده نشد.

۵- بین آموزش غیررسمی در نظام آموزشی و هویت اجتماعی جوانان رابطه معناداری وجود دارد.

جدول شماره ۱۲: بررسی رابطه بین آموزش غیررسمی و هویت اجتماعی جوانان

کل		سطح بالا	سطح متوسط	سطح پایین	آموزش غیررسمی هویت اجتماعی
۷۱۴ ٪۴۲/۳		٪۳۳/۶	٪۴۸/۸	٪۶۵/۵	سطح متوسط
۹۷۵ ٪۵۷/۷		٪۶۶/۴	٪۵۱/۲	٪۳۴/۵	سطح بالا
۱۶۸۹ ۱۰۰		۸۴۷ ۱۰۰	۷۳۲ ۱۰۰	۱۱۰ ۱۰۰	کل
آماره		روستا	شهر	کل	جامعه
مرد	زن	وجود رابطه	وجود رابطه	وجود رابطه	نتیجه آزمون کای اسکوتر
۰/۱۹۶	۰/۲۶۱	۰/۱۵۷	۰/۲۴۱	۰/۲۲۵	همبستگی پیرسون
۰	۰	۰/۰۰۵	۰	۰	سطح معناداری (sig)

به طور کلی و در جامعه شهری و روستایی و همچنین در بین زنان و مردان، میان آموزش غیررسمی و هویت اجتماعی جوانان رابطه به نسبت متوسط، مثبت و معناداری در سطح اطمینان ۹۹ درصد وجود دارد. به طوری که هر چه میزان آموزش های غیررسمی جوانان بیشتر باشد، سطح هویت اجتماعی آنان نیز بالاتر خواهد بود.

۶- بین شخصیت فردی و هویت اجتماعی جوانان رابطه معناداری وجود دارد.

جدول شماره ۱۳: بررسی رابطه بین شخصیت فردی و هویت اجتماعی جوانان

شخصیت فردی		سطح پایین	سطح متوسط	سطح بالا	کل	
سطح پایین		۰٪	۰,۱٪	۰٪	۱ ۰,۱٪	
سطح متوسط		۳۲٪	۴۳,۲٪	۵۰٪	۷۱۵ ۴۲,۸٪	
سطح بالا		۶۸٪	۵۶,۷٪	۵۰٪	۹۸۳ ۵۷,۹٪	
کل		۲۳۱ ۱۰۰	۱۳۶۴ ۱۰۰	۱۰۴ ۱۰۰	۱۶۹۹ ۱۰۰	
آماره		کل	شهر	روستا	زن	مرد
نتیجه آزمون کای اسکوئر		عدم وجود رابطه	عدم وجود رابطه	عدم وجود رابطه	عدم وجود رابطه	عدم وجود رابطه
همبستگی پیرسون		---	---	---	---	---
سطح معناداری (sig)		---	---	---	---	---

بین شخصیت فردی جوانان و هویت اجتماعی آنان رابطه معناداری در سطح اطمینان ۹۵ درصد وجود ندارد. در جامعه شهری و روستایی و در بین زنان و مردان نیز رابطه معناداری مشاهده نشد.

۷- هویت اجتماعی در بین پسران جوان در مقایسه با دختران جوان بهتر شکل می گیرد.

جدول شماره ۱۴: دوبعدی و آزمون بررسی رابطه بین جنسیت با هویت اجتماعی جوانان

جنسیت		زن	مرد	کل
هویت اجتماعی				
سطح پایین		۰	۰/۱	۱ ٪۰/۱
سطح متوسط		٪۴۳/۶	٪۴۰/۶	۷۱۵ ٪۴۲/۱
سطح بالا		٪۵۶/۴	٪۵۹/۳	۹۸۴ ٪۴۲/۱
کل		۸۱۶	۸۸۴	۱۷۰۰ ۱۰۰
کل	میانگین	۶۸/۱۱	۶۸/۵۲	۶۸/۳۳
	انحراف معیار	۹/۶۴	۹/۸۲	۹/۷۳
شهر	میانگین	۶۷/۹	۶۸/۷۱	۶۸/۳۳
	انحراف معیار	۹/۶۵	۹/۶۶	۹/۶۶
روستا	میانگین	۶۸/۹۷	۶۷/۶۳	۶۸/۳۳
	انحراف معیار	۹/۵۶	۱۰/۵۶	۱۰/۰۵
نتایج آزمون	جامعه	مقدار t	درجه آزادی (df)	سطح معناداری (Sig)
	کل	-۰/۸۵۹	۱۶۹۸	۰/۳۹۱
	شهر	-۱/۵۶۳	۱۳۷۸	۰/۱۱۸
	روستا	-۱/۱۹۸	۳۱۸	۰/۲۳۲

در کل و در جوامع شهری و روستایی، هویت اجتماعی در بین پسران و دختران جوان از تفاوت معناداری برخوردار نمی باشد.

تحلیل و پردازش مدل از طریق رگرسیون چندمتغیره

معادله کلی رگرسیون چندمتغیره به صورت ذیل نمایش داده می شود:

$$Y = \beta_0 X_{0i} + \beta_1 X_{1i} + \beta_2 X_{2i} + \dots + \beta_k X_{ki} + E_i$$

به منظور تشریح و تحلیل رگرسیون چند متغیره و دستیابی به مدل رگرسیونی

هویت اجتماعی، ابتدا باید متغیرهایی که قرار است وارد معادله رگرسیونی شوند، مشخص شود. متغیر وابسته Y هویت اجتماعی جوانان فرض شده است. نتایج حاصل از رگرسیون متغیرهای فوق که به روش stepwise انجام شد به صورت اهمیت نهایی سه متغیر در تبیین هویت اجتماعی جوانان درآمد:

جدول شماره ۱۵: مدل رگرسیون چندمتغیره برای تبیین هویت اجتماعی

متغیرهایی که وارد معادله شده‌اند					
Sig	مقدار t	ضرایب استاندارد	ضرایب غیر استاندارد		متغیرها
		Beta	خطای استاندارد	B	
۰	۸/۷۵۸	۰/۲۵۰	۰/۰۱۸	۰/۱۵۴	۱- آموزش و مشارکت دینی خانواده
۰	۸/۵۱۲	۰/۲۴۳	۰/۰۱۴	۰/۱۱۸	۲- آموزش غیررسمی
۰/۰۴۳	۲/۰۲۲	۰/۰۵۸	۰/۰۰۷	۰/۰۱۵	۳- مشارکت سیاسی خانواده
۰	۲۶/۷۴۳	---	۱/۷۰۶	۴۵/۶۱۲	مقدار ثابت

جدول شماره ۱۶: شاخص‌ها و آماره‌های تحلیل رگرسیونی برای تبیین هویت اجتماعی

۰/۳۶۵	ضریب همبستگی چندگانه
۰/۱۳۴	ضریب تعیین
۰/۱۳۱	ضریب تعیین تعدیل شده
۸/۲۴	خطای استاندارد

در جدول شماره ۱۶ ضریب همبستگی چندگانه^۱ مساوی $M.R = 0.365$ ، ضریب تعیین^۲ مساوی $R^2 = 0.134$ می‌باشد. هم‌چنین و ضریب تعیین تعدیل شده برابر 0.131 می‌باشد و بیانگر این مطلب است که تقریباً ۱۳/۱ درصد از واریانس و تغییرات هویت اجتماعی توسط متغیرهای موجود در معادله تبیین می‌شود. آماره‌های موجود در جدول شماره ۱۵ گویای این واقعیت است که متغیر آموزش و مشارکت دینی خانواده با بتای 0.250 بیشتر از همه متغیرهای مستقل بر هویت اجتماعی تأثیر می‌گذارد. جهت تأثیر این متغیر نیز مثبت و مستقیم است یعنی با افزایش میزان آموزش و مشارکت دینی

1. Multiple Correlation R

2. R Square

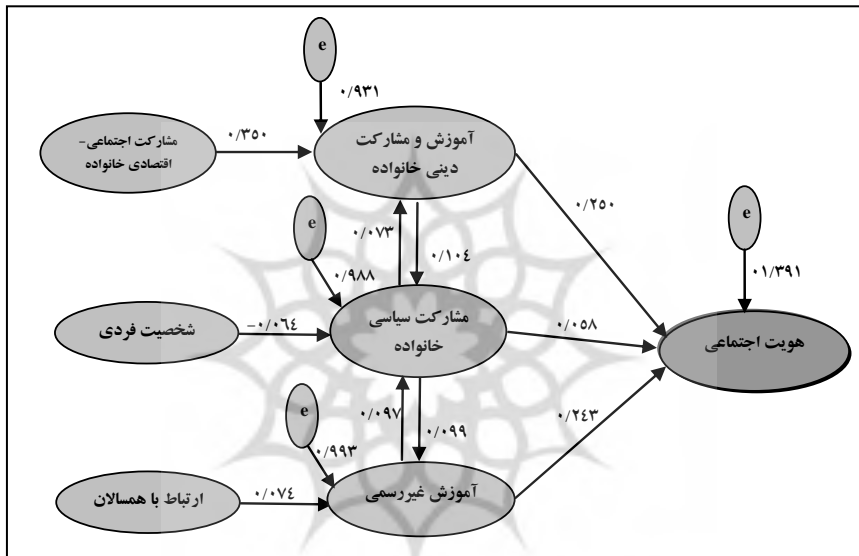
خانواده، هویت اجتماعی نیز افزایش پیدا می‌کند متغیر آموزش غیررسمی با بتای $0/243$ دارای تأثیر نسبتاً متوسط و مثبت بر روی هویت اجتماعی است. پس از این دو متغیر، مشارکت سیاسی خانواده با بتای $0/058$ قرار گرفته است که دارای تأثیر بسیار ضعیف و مثبت بر روی هویت اجتماعی است.

مشارکت ($0/058$) + (تأثیر آموزش غیررسمی) $0/243$ + (آموزش و مشارکت دینی خانواده) $0/250$ = هویت اجتماعی
 $0/93$ + (سیاسی خانواده)

تحلیل و پردازش مدل از طریق تحلیل مسیر

برای تحلیل و پردازش مدل از طریق تحلیل مسیر یک مدل رگرسیونی ارائه شده است که در آن مؤثرترین متغیر مستقل (آموزش و مشارکت دینی خانواده) به‌عنوان متغیر وابسته و سایر متغیرهای مستقل به‌عنوان متغیرهای مستقل مدل رگرسیونی جدید وارد مدل می‌شوند.

شکل شماره ۲: دیاگرام علی مدل مسیر مربوط به عوامل مؤثر بر هویت اجتماعی

جدول شماره ۱۷: جدول تأثیر متغیرهای مستقل بر هویت اجتماعی

متغیر	اثر مستقیم	اثر غیرمستقیم	اثر کل
آموزش و مشارکت دینی خانواده	۰/۲۵۰	۰/۰۰۹	۰/۲۵۹
آموزش غیررسمی	۰/۲۴۳	۰/۰۰۷	۰/۲۵۰
مشارکت سیاسی خانواده	۰/۰۵۸	۰/۰۴۲	۰/۱۰۰
مشارکت اجتماعی - اقتصادی خانواده	ندارد	۰/۳۵۰	۰/۰۹۱
ارتباط با همسالان	ندارد	۰/۰۷۴	۰/۰۱۹
شخصیت فردی	ندارد	-۰/۰۶۴	-۰/۰۰۶

با توجه به مدل علی مسیر در شکل شماره ۲ و نیز جدول شماره ۱۷، نکات ذیل برای ما روشن می‌شود:

متغیر آموزش و مشارکت دینی خانواده با اثر کل ۰/۲۵۹ در تبیین واریانس متغیر هویت اجتماعی از بیشترین قدرت برخوردار است. آموزش غیررسمی با اثر کل ۰/۲۵۰، مشارکت سیاسی خانواده با اثر کل ۰/۱۰۰، مشارکت اجتماعی - اقتصادی خانواده با اثر کل ۰/۰۹۱ و ارتباط با همسالان با اثر کل ۰/۰۱۹ قرار دارند. هم‌چنین متغیر شخصیت فردی از کم‌ترین اثر کل ۰/۰۰۶ - برخوردار است و نشانگر این است که این متغیر در بین متغیرهای وارد شده به مدل رگرسیونی از اهمیت کمتری برخوردار است و نسبت به دیگر متغیرها از قدرت تبیین‌کنندگی کمتری برخوردار است.

نتیجه‌گیری

در شرایطی که تحولات فرهنگی و ساختاری در عرصه‌های جهانی و تغییرات تکنولوژی ارتباطی و دستیابی سریع به آن، موجب تعدد گروه‌های اجتماعی و تعلقات گروهی و تکثر منابع هویت‌ساز شده است، افزایش فرصت‌های آموزشی و مشارکت‌های اجتماعی نیز فرایند هویت‌یابی را تحت تأثیر قرار داده و نقش عوامل نهادی و ساختاری از جمله خانواده و اشتغال را در اقصاء مختلف به‌ویژه جوانان و زنان که بیش از سایرین در معرض تغییرات اجتماعی بوده‌اند، نمایان ساخته است. کشور ایران بیش از ۲۴ میلیون جمعیت جوان ۱۵-۲۹ ساله دارد. در این خصوص سؤال‌هایی مطرح می‌شود از جمله اینکه: جوانان ایرانی چگونه خود را تعریف می‌کنند و چگونه به فهم این‌که چه کسی هستند نائل می‌شوند؟

اغلب نظریه‌های گفتمان هویت بر آگاهانه و بازتابی بودن فرایند هویت‌یابی تأکید داشته و هرکدام یکی از جنبه‌های این فرایند را مطرح کرده‌اند. اگر هویت شرط لازم برای حیات اجتماعی است، عکس آن نیز صادق می‌باشد. هویت فردی جدا از سپهر اجتماعی نیست؛ یعنی در فرایند اجتماعی شدن اولیه و ثانویه و در چارچوب فرایند تعامل اجتماعی است که افراد، خود و دیگران را باز تعریف می‌کنند.

خانواده نخستین عامل از کارگزاران اجتماعی شدن است که در شکل‌گیری هویت اجتماعی افراد نقش دارد. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که پایگاه اقتصادی - اجتماعی خانواده یعنی سطح تحصیلات و درآمد والدین در درونی‌شدن ارزش‌ها و رفتارهای فرهنگی و اجتماعی نقش تعیین‌کننده‌ای ندارند.

با افزایش سن افراد، همسالان به‌عنوان گروه ثانویه، دومین عاملی هستند که بر فرایند جامعه‌پذیری تأثیر می‌گذارند. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که اگر دوستان و همسالان فرایند جامعه‌پذیری مشابهی را طی کنند، تفاوت ارزشی و رفتاری بارزی در بین افراد هم‌سن و سال مشاهده نمی‌شود.

یکی دیگر از کارگزاران جامعه‌پذیری، مدرسه و محل آموزش است. براساس یافته‌های این پژوهش آموزش رسمی با هویت اجتماعی، رابطه مثبتی در سطح ۹۹ درصد دارد. بدین معنا که هر چه میزان آموزش‌های رسمی جوانان بیشتر باشد، سطح هویت اجتماعی آنان نیز بالاتر خواهد بود و این موضوع تابع محل سکونت افراد نیست. بین آموزش غیر رسمی و هویت اجتماعی جوانان هم رابطه مثبت و معناداری در سطح ۹۹ درصد اطمینان وجود دارد، یعنی آموزش غیر رسمی از عوامل مهم شکل‌گیری هویت اجتماعی جوانان است و محل سکونت در این موضوع تأثیری ندارد. بخش مهمی از زندگی در جوامع امروزی، به نام اوقات فراغت شناخته می‌شود. اوقات فراغت زمانی است که جوان به دلخواه خود، فعالیت‌های مورد نظر خود را انجام می‌دهد. در واقع کنترل این بخش از جامعه‌پذیری در اختیار خود جوان است. طبق یافته‌های این پژوهش، هر چه میزان اوقات فراغت جوانان بیشتر باشد، هویت اجتماعی آنان ضعیف‌تر خواهد بود. بنابراین برنامه‌ریزی برای افزایش کمی و کیفی اوقات فراغت، نیازمند دقت و احتیاط بیشتری است و این موضوع باید به‌عنوان بخش مهمی از سبک زندگی، مورد بازنگری جدی و بنیادین قرار گیرد.

تحلیل رگرسیون چندمتغیره پژوهش حاکی از آن است که در فرایند جامعه‌پذیری رده سنی ۱۵-۲۹ ساله جوانان ایرانی، مشارکت اجتماعی خانواده و آموزش‌های غیر

رسمی، بیشترین تأثیر مستقیم را بر شکل‌گیری هویت اجتماعی داشته و هم‌چنین شخصیت فردی، تأثیر غیرمستقیم با قدرت تبیین‌کنندگی کمتر دارد. جنکینز در نظریه هویت اجتماعی بیان می‌کند که جامعه‌پذیری نخستین و ثانویه آن‌قدر اهمیت دارد که پایه‌ای برای مراحل بعدی هویت‌یابی مستمر است. این پژوهش نشان می‌دهد که عوامل و منابع هویت‌یابی جوانان ۱۵-۲۹ ساله ایرانی به قدری متنوع است که کارگزاران جامعه‌پذیری، فقط بخش کمی از فرایند هویت‌یابی جوانان را تبیین می‌کنند و منابع متنوع‌تری در دسترس جوانان می‌باشد که در شکل‌گیری هویت اجتماعی آنها مؤثر است.

نکته دیگر اینکه طبق پژوهش مشابهی که در سال ۱۳۷۵ انجام شده (آمال، ۱۳۷۵)، مشارکت اجتماعی خانواده در کنش‌های دینی و سیاسی، از مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار بر تعیین میزان هویت اجتماعی بوده است. تأیید اهمیت مشارکت اجتماعی در پژوهش حاضر، بیانگر تأثیر و اهمیت غیرقابل انکار مشارکت خانواده در عرصه‌های اجتماعی است که منجر به شکل‌گیری هویت اجتماعی جوانان می‌شود و می‌تواند محور برنامه‌ریزی‌های فرهنگی قرار گیرد.

منابع

- آمال، فرنگیس (۱۳۷۵)؛ بررسی عوامل مؤثر بر شکل‌گیری هویت فرهنگی دانش‌آموزان سال سوم دبیرستان منطقه ۵ آموزش و پرورش تهران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه علامه طباطبائی.
- برویر، مارلین (۲۰۰۴)؛ خود و هویت اجتماعی، دانشگاه ادیان و مذاهب، لندن، بلک ول.
- بیرو، الن (۱۳۷۰)؛ فرهنگ علوم اجتماعی، ترجمه باقر ساروخانی، تهران: کیهان.
- جنکینز، ریچارد (۱۳۸۱)؛ هویت اجتماعی، ترجمه تورج یاراحمدی، تهران: شیرازه.
- حاجیبانی، اب
- راهیم (۱۳۷۹)؛ «تحلیل جامعه‌شناختی هویت ملی در ایران و طرح چند فرضیه»، فصلنامه مطالعات ملی، س ۲، ش ۵، صص ۳۵-۵۰.
- دوران، بهزاد (۱۳۸۵)؛ گزارش طرح تحقیقاتی هویت اجتماعی، فاز اول، پژوهشکده علوم انسانی و اجتماعی جهاد دانشگاهی (انتشار نیافته).

- رضانیان، محمد (۱۳۷۷)؛ *بررسی روند تحولات اشتغال استان‌ها ایران در ارتباط با توسعه اقتصادی و اجتماعی*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران.
- صالحی‌امیری، سیدرضا (۱۳۸۷)؛ *اعتماد اجتماعی*، تهران: پژوهشکده تحقیقات استراتژیک مجمع تشخیص مصلحت نظام
- عالمی، مسعود (۱۳۸۰)؛ *مطالعه برجستگی‌های هویت در ایران*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی، دانشگاه شهید بهشتی.
- کاستلز، مانوئل (۱۳۸۰)؛ *عصر اطلاعات*، ترجمه علی پایا، تهران: طرح نو.
- کچوئیان، حسین (۱۳۸۴)؛ *تطورات هویتی ایرانیان*، تهران: نشر نی.
- کچوئیان، حسین و یگانه جوادی (۱۳۸۴)؛ «تطور نظریه‌های هویت در غرب»، *مجله علوم سیاسی مفید*، س ۸، ش ۲۹، صص ۵۰-۶۰.
- گیدنز، آنتونی (۱۳۷۱)؛ *جامعه‌شناسی*، ترجمه ابوطالب فنایی، شیراز: دانشگاه شیراز.
- *مجله رشد آموزش علوم اجتماعی* (۱۳۷۲)؛ س پنجم، ش ۱۷، صص ۳۰-۴۰.
- نیو کامب (۱۹۵۰)؛ به نقل از رگرسون چند متغیری کرلینجر، پدهازور، جلد دوم، ص ۱۳۶.
- یافته‌های پیمایش ملی «ارزش‌ها و نگرش‌ها» (۱۳۸۰)؛ تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- Althusser, L., (1971); *Lenin and Philosophy and Other Essays*, London: New left books.
- Brewer, Mailyann and lies Hewstone (2004); *Self and Social Identity*, London, Blackwell.
- Burke, P.J (1991) Identity Process and social stress .*American Sociological Review*, Vol,56 December, PP 836-849.
- Cohen, A.P, (1985); *The symbolic of community*, London: Tavistock.
- Coupland, Christine (2007); *Identity, Methodology and Craft*, Saint Mary's University.
- Dominic, Abrams and Michel A. Hogg (1999); *Social Identity and Social Cognition*, London: Blackwell.
- Elliott, A.M. (2001); *Concepts of the Self*, Cambridge, UK: Polity Press.
- *Encyclopedia American* (1991); International Edition, Vol 14, Gorlier in Coporated V.SA, PP 743-744.
- International Encyclopedia of social, (1972), macmilan New York, vol 10.
- Stets, Jan E, and Peter J.Burk (2000); "Identity theory and social identity theory", *Social Psychology Quarterly* 63: 224-23.
- Stirrat, Michael J. (2008), *Measuring Identity Multiplicity and Intersectionality: (HICLAS)*, <http://www.psyspress.com/sai>
- Stirrat, Michael J. (2008); "Measuring Identity Multiplicity and Intersectionality": available at: <http://www.psyspress.com/sai>
- Striker ,S., (1992); *Identity Theory in Encyclopedia of Sociology*, ed by E.F. Borgatta and M.L. Borgatta, Macmillian.
- Tajfel, H. and Turner, J. C. (1986); *The social identity theory of inter-group behavior*, In S. Worchel and L. W. Austin (eds.), *Psychology of Intergroup Relations*. Chigago: Nelson-Hall.
- Woodward, Kath (2000); *Questioning Identity: Gender, Class, Nation*, London: Routledge, The Open University.